

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BİR EDATLAŞMA ÖRNEĞİ OLARAK “adına”

A New Postposition in Modern Turkish: “adına” (on behalf of)

Ebru KABAKÇI*

Dil Araştırmaları, Bahar 2017/20: 203-212

Öz: Türk dilinin gramerini konu edinen kitaplarda ve edat üzerine yazılan pek çok müstakil eserde edatın tanımı, çeşitleri, kapsamı ve sınırları konusunda farklı düşünceler ileri sürülmüştür. Başlangıçta anlamlı olup kalıplaştıktan sonra işlevleriyle öne çıkan ve çok geniş bir kullanım sahasına sahip olan edatların oluşma süreci, yazılı ilk Türkçe belgelerden bugüne kadar açıkça izlenebilmektedir. Bu çalışmada bir süredir dikkatimizi çeken ve esasen iyelikli bir isim kökünün yönelme hâlindeki şekli olan ve genellikle zarf olarak kullanılan “adına” sözünün edat olma yolunda nasıl ilerlediği, taranan metinlerden örneklerle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Edatlaşma, Çekim Ekleri, Türkiye Türkçesi.

Abstract: The postposition issue has been considered by its different aspects until today like its definition, variety, content and limits on Turkish grammar books and independent works. Formerly meaningful but standing out henceforth with their functions, postpositions have a wide area of use which complicates to determine their limits. Even so, the formation process of a postposition can be clearly followed since the very first Turkish inscriptions. The aim of this paper is to draw attention on how the word “adına” (on behalf of) used generally as an adverb, is evolving into a postposition in modern Turkish.

Keywords: Postposition, Grammar, Modern Turkish.

Giriş

Günümüzde Türkiye Türkçesi grameri üzerine yapılan çalışmalarda en çok tartışılan konulardan biri, edat meselesidir. Zarflarla olan benzerlikleri, dilde çok geniş bir kullanım yelpazesine sahip olmaları, bağlaç ve ünlem gibi cümle dışı unsurlarla kolayca karıştırılmalarından dolayı edatların tanım, kapsam, sınır ve türleri üzerinde araştırmacılarca henüz tam bir görüş birliğine varılamamıştır.

Tanzimat Dönemi’nden itibaren Türk aydınları dil konusuna bilinçli olarak eğilmiş ve o yıllara dek Bergamalı Kadri’nin Müyessiretü’l-Ulûm adlı eseri dışında Türkçenin kapsamlı bir gramer kitabının olmadığı, bilimsel çalışmalarla böyle bir eserin ortaya konulması gerektiği fikrini öne sürmüşlerdir. Ancak Osmanlı Devleti’nde medrese dili Arapça olduğundan Tanzimat-İkinci Meşrutiyet Dönemleri (1839-1908) arasında yazılan gramer kitapları Arapça grameri temeline dayandırılmış, (Korkmaz 2007: 286) Tanzimat’tan sonra yazılan gramerlerde ise Türkçenin yapı ve özellikleri daha

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, İzmir/TÜRKİYE. ebru.kabacki@ege.edu.tr.
Gönderim Tarihi: 02.02.2017 / Kabul Tarihi: 20.02.2017

çok Arap dilinin ve Fransızcanın gramer kalıplarına uydurularak değerlendirilmiştir (Korkmaz 2007: 175).

İşte yukarıda belirtilen sebeplerle Tanzimat Dönemi ve sonrasında yazılan gramer kitaplarındaki çoğu kavramın Arapça ya da Fransızcadan tercüme edilerek kullanıldığını ve eserlerin içerik açısından bu dillerin gramer kurallarının bir hayli etkisi altında kaldığını görüyoruz. Bu durum Türkçenin gramer konularında, bugün bazıları hâlen çözüme kavuşmamış sorunlara ve karışıklıklara yol açmıştır.

1. Edat Meselesi

Edat konusu için de durum böyledir. Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa'nın yazdıkları ve 1851'de yayımlanan Kavâ'id-i Osmaniyye adlı gramer kitabından itibaren Cumhuriyet Dönemi'ne kadar yazılan gramer kitaplarının genelinde edat sözü, bazen ek anlamında, bazen bugünkü anlamıyla, bazen de isim ve fiil dışında kalan bütün gramer unsurlarını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Bununla beraber Fransızcada kullanılan *postposition* terimi Türkçedeki edat için benimsenmiş; ancak bunun Fransızcada yalnızca son çekim edatlarını karşıladığı çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Bu ve bunun gibi sebeplerden dolayı edat sözünün tam olarak neyi karşıladığı, uzun bir süre belirsizliğini korumuştur. Necmettin Hacıeminoğlu'nun 1992'de yayımlanan Türk Dilinde Edatlar adlı eserine kadar da bu konudaki belirsizlik devam etmiştir. Bu süreçte gramer yazarları edat için hem farklı adlandırmalar hem de farklı tanımlar kullanmışlardır.

Söz gelimi Türkçeyi işlevsel bir bakış açısıyla ele aldığı 1940 tarihli Türkçenin Grameri adlı eserinde Tahsin Banguoğlu, edat için *takı* terimini tercih ederek bunların "...isimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimeler" olduğunu söyler (Banguoğlu 2011: 385). Muharrem Ergin ise 1958 tarihli Türk Dil Bilgisi adlı eserinde edatı, "*mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimeler*" (Ergin 2004: 348) olarak tanımlamıştır. 1971 tarihli Dilbilgisi adlı eserinde Tahir Nejat Gencan edat için *ilgeç (edat)* terimini kullanarak kavramı "*sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcüklere ilgeç denir*" şeklinde tanımlamıştır (Gencan 1971: 359). Aynı eserde Gencan'ın, bugün bildiğimiz şekliyle bazı edatlara ise (bile, halbuki, öyle ki vb.) bağlaç konusu içinde yer verdiğini görüyoruz. Türkiye'de dil biliminin kurucusu sayılan Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dil Bilim (1977) adlı kitabında edat konusuna değinirken Latince *praepositio* ve *postpositio* gibi iki ayrı terimle karşılanan bu sözcük türünün "*Batı dillerinde genel olarak iki ayrı sözcüğü, aralarında ilgi kurarak birleştiren sözcük*" olarak bilindiğini söyler. Aksan'a göre Türkiye'deki dil araştırmacılarının yanlışladıkları nokta buradan kaynaklanır: Latinceye göre bağlaç ve edat aynı sözcük türünden sayılırken Türkçenin özelliği gereği "*ilgeç kavramı içine 'postpositio' sayılan, sözcükten sonra gelen öğeleri alabiliriz*" (Aksan 2009: 96). Zira "*Türkiye Türkçesinde ilgeçlerin bağlama görevinden çok, sözcükler arasında anlam ilgisi kurduğunu*" biliyoruz (Aksan 2009: 97).

Yabancı Türkologlardan Jean Deny'nin Türk Dil Bilgisi adlı eserinde de benzeri bir bilgi vardır: Deny'ye göre Fransızcada edatlar *préposition* ve *postposition* olmak

üzere iki şekilde bulunurken Türkçede edatlar *postposition*'a karşılık gelecek şekilde yalnızca kelimelerin sonunda yer alırlar (Deny 2012: 531). 1941'de Eski Türkçenin Grameri'ni yayınlayan Annemarie von Gabain'e göreyse “...başlı başına anlamları olmayan edatlar da vardır. Kelime teşkili unsurlarından, çok ayrı türlerde kelimelerin sonlarına gelmeleriyle ayrılırlar. Bunlar, çeşitli şekillerin sonuna gelebildiklerinden dolayı son ekler de değildirler. Bu edatlardan bazıları son ekler gibi, kendilerinden önce gelen kelime ile ünlü uyumuna girerler; diğerleri bağımsızdır. ‘Son ek’ ile edat arasındaki sınırın nasıl kaygan olduğunu tığ ‘gibi’in farklı durumları gösterir.” (Gabain 2007: 104).

Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler (1979) adlı çalışmasında Oya Adalı, edat için *ilgeç* adlandırmasını kullanır ve “*addan sonra yer alan, adla doğrudan ya da belli durum ardılları aracılığıyla birlik oluşturan [...] görevsel öncüller*” tanımını yapar ancak herhangi bir edat örneği vermez (Adalı 1979: 40). 1992 yılına geldiğindeyse edatlarla ilgili en kapsamlı çalışma yayımlanır: Türk Dilinde Edatlar. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk yazı dili tarihinin başlangıcından o güne kadar, Türkçenin var olduğu her sahadan örnek metinler aracılığıyla kullanılan bütün edatları listeler, açıklar ve örneklendirir. Hacıeminoğlu eserinde edatı “*tek başlarına mânâları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan âlet sözler, vasıtalar*” (Hacıeminoğlu 1992: V) şeklinde tanımlar.

2000’li yıllardan itibaren kapsamlı gramer çalışmalarının hız kazanmasıyla bugün dil bilgisi öğretiminde temel kitap olarak kullanılan eserler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Prof. Dr. Zeynep Korkmaz’ın Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi’dir. 2002 yılında ilk baskısı yapılan eserde Korkmaz, edatları, “*yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözler*” olarak tanımlar (Korkmaz 2009: 1052). Çağdaş Türk Dili’nde Süer Eker “*Edatlar birlikte kullanıldıkları sözcüklerin, sözcük gruplarının ve tümcelerinin kullanılışlarına ve anlatım yeteneklerine yardım eden, onlar arasında çeşitli anlam ilgileri kuran sözcüklerdir. Edatlar bir bakıma yardımcı sözcüklerdir*” der (Eker 2010: 359). Son olarak Türkçenin Dil Bilgisi (2012) ve Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü’nün (2013) yazarı Günay Karaağaç, eserlerinde edatların “*bağlı bilgilerin ve ilişkilerin adı*” olduğunu belirtir ve ekler: “*Dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılamayan edatlar, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimleridir.*” (Karaağaç 2012: 432-433; 2013: 352). Kaare Grønbech ise ‘çekimsiz’ diye adlandırdığı edatların pek çoğunun sağlam ad ve fiil şekillerine götürülebileceğini, bu nedenle bunların, üçüncü bir kelime sınıfı olduğu fark edilmeden yanlışlıkla isim ve fiil sayılabileceğini belirtir (Grønbech 2011: 30).

22-23 Ekim 1993’te Ankara’da toplanan Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı’nda Türkiye Türkçesinde edat konusu, pek çok araştırmacı tarafından etraflıca tartışılmış ve ortaya yine pek çok farklı görüş çıkmıştır (Türk Gramerinin Sorunları Kitabı 2011: 529-582).

Görüldüğü gibi edatları hem adlandırma hem de tanımlama konusunda çok farklı görüşlerle karşılaşmaktayız. Araştırmacıların bu farklı tanım ve görüşlerinden çıkarılacak ortak noktalara göre edat, tek başına anlamı olmayıp ancak cümle içerisinde ilgili olduğu birimle birlikte anlam kazanan, cümlede sözcükler ya da sözcük öbekleri arasında anlam ilgisi kuran, isimlerden sonra gelen yardımcı sözcüktür.

2. Edatlaşma Süreci

Türk yazı dilinin ilk metinlerinden bugüne kadar her dönem ve her coğrafyadaki dil kullanımında varlığı görünen edatlar, ağırlıklı olarak isim çekimi kategorisinde işlev görürler ve bağlama, pekiştirme gibi birçok görevde kullanılırlar. Başka dillerden alıntılanmış az sayıda sözün edat olarak kullanılmasının dışında, fiil ya da isimlerin -genel olarak söz dizimindeki zarf görevleri sayesinde- kalıplaşmış anlam ögesi olmaktan çıkarak görev ögesi hâline gelmeleriyle oluşan edatların varlığını da biliyoruz.

Varlık (isim) ve hareket (fiil) arasındaki ilişkilerin çok çeşitli yolları vardır. Edat, gerçek dünyada yoktur; varlık ve hareket arasındaki bir tür ilişkinin adıdır. Gerçek dünyada var olmadıkları için edatlar -kökeni bilinmeyen, yabancı asıllı ve yansıma sözlerden türemiş olanlar hariç- dilde ya isim ya da fiil köklerinden gelişmiştir.

Bugünkü yazı dillerinde giderek artan bir kullanım sıklığına sahip olan edatların edatlaşma süreçlerinde, genel olarak üç aşama izlenmektedir. Buna göre isim ya da fiil kökenli bir sözün edatlaşması için:

1. Anlam boşalmasına (desemantication) uğraması,
2. Kalıplaşmış/donuklaşmış söz (frozen word) hâline gelmesi
3. Dil bilgiselleşmesi (grammaticalization)

gerekmektedir. Fiillerden edatlaşan sözlerin genellikle tek ünlülü zarf-fiil (vokal gerundiyumu) kalıplaşmasıyla oluştuğu, isimlerden edatlaşanların ise çoğunlukla üçüncü teklik kişi iyelik ekinin ya da isim çekimi eklerinin donuklaşmasıyla meydana geldiği görülmektedir. Kısaca Türkçede kullanılan edatlar “*köken olarak isim veya fiil türünden sözlerin anlamlarını donuklaştırıp (asemantikleşme ile) bir gramer işlevi kazanmaları (gramatikleşme)*” (Öner 2011: 49) sonucu oluşmuştur.

Edatlaşma olgusu dilimizde Eski Türkçe döneminden bu yana var olup 11. yüzyıldan itibaren hızlanarak süregelmiştir. Türkiye Türkçesinde ise çok daha hızlı bir şekilde gelişen bir edatlaşmadan söz edebiliriz. Marcel Erdal’ın fonolojik düzeyde ek, morfolojik düzeyde kelime saydığı (Erdal 2000: 42) edatlar, “*dilde, hareket ve nesne gibi bir var oluş türünü, bir bilgi çeşidini göstermedikleri*” için “*söz dizimi ilişkilerinin geliştirdiği daha yeni unsurlardan*”dır (Öner 2011: 49).

Bu yazıda bir süredir dikkatimizi çeken ve esasen iyelikli bir isim kökünün yönelme hâlindeki şekli olan *adına* sözünün, edat olma yolunda nasıl hızla ilerlediğini, Türkiye Türkçesinde zarflık görevinin yanı sıra edatlık görevini nasıl ve ne durumlarda üstlendiğini, taradığımız metinlerden örneklerle incelemeye çalışacağız.

3. “adına” Edatı

Yazımın konusu olan *adına* sözüyle ilgili olarak Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük’lerin 1944, 1959, 1966, 1969, 1974, 1981, 1983, 1988, 1998, 2005, 2009, 2011 yılı baskılarıyla İnternet üzerinden servis sağlayan Güncel Türkçe Sözlük incelenmiş, bunlardan yalnızca 2005 ve sonrasında yayımlanmış üç Türkçe Sözlük ile Güncel Türkçe Sözlük’te *adına* sözüne madde başı olarak yer verildiği görülmüştür. Bu son üç baskı ve Güncel Türkçe Sözlük’te *adına*: “*zf. Bir şeyin veya bir kimsenin namına, hesabına, yerine*” şeklinde tanımlanmış, “*Haklı bir öfke adına da olsa bir insandan aklını yüreğinden ayırması istenemez.*” cümlesiyle örneklendirilmiştir. (TS 2005: 23; 2009: 23; 2011: 29; GTS Erişim: 05.05.2016, 19.34)

Bunun dışında İlhan Ayverdi’nin Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ünde, Şevket Rado’nun Büyük Türkçe Sözlük’ünde, D. Mehmet Doğan’ın Büyük Türkçe Sözlük’ünde, Millî Eğitim Bakanlığının Örnekleriyle Türkçe Sözlük’ünde, Kemal Demiray ve Ruşen Alaylıoğlu’nun birlikte çıkardıkları Ansiklopedik Türkçe Sözlük’te, Ali Püsküllüoğlu’nun Öz Türkçe Sözlük’ünde, Türk Dil Kurumunun Resimli Türkçe Sözlük’ünde, Ferit Devellioğlu ve Neval Kılıçkını’nın ortaklaşa hazırladıkları En Yeni Büyük Türkçe Sözlük’te *adına* maddesine yer verilmemiştir. Taranılan sözlüklerden yalnızca Kemal Demiray’ın hazırladığı 1988 tarihli Temel Türkçe Sözlük’te ve bunun 1994’te yapılan üçüncü baskısında *adına* sözü, madde başı olarak yer almıştır: “*zf. Bir kimsenin, bir şeyin yerine: Müdür adına imza attı.*” (Demiray 1988: 9; 1994: 9).

Edat konusunu işleyen, üç yüksek lisans ve bir doktora tezinde (Oruç 1994; Saraç 1995; Pul 2002; Berkil 2003) de *adına* sözü yer almamıştır.

Biz yaptığımız araştırmalarda *adına* sözünün dört kullanım şeklini tespit ettik:

1. Kökenindeki “ad” sözcüğüne uygun olarak “ismine” anlamında kullanımı
2. “Yerine, namına, hesabına” şeklinde anlam ögesi olarak kullanımı
3. için edatı gibi “sebeup, amaç” işleviyle görev ögesi olarak kullanımı
4. *-ma/-me adına; -mak/-mek adına; -ması/-mesi adına* şeklinde işlev ögesi olarak kullanımı

1. Kökenindeki *ad* sözcüğünün ve dolayısıyla üzerindeki iyelik ve yönelme hâli eklerinin hâlen hissedildiği durumlarda üçüncü bir iyenin adı, ismi için *adına*, “ismine” temel anlamıyla kullanılır:

“Bu anda, ikisi birden sol taraftaki sinemalardan birine girdiler, resimlere, hatta filmin *adına* bile bakmadan gişeye yanaştılar.” (Âli 2000: 230)

“Meyhanecinin *adına* pek tutuldular; yoksa bu kadar içmezlerdi.” (Atılğan 2016: 15)

“Buna gizli aşkları da ekleyin (bültende Selim’in *adına* rastlanmadığı için bunu gizli aşk olayları arasında düşünebiliriz).” (Atay 2012: 451)

“*Adına* Dünya dediğimiz bu kitabı oku.” (Anar 2015: 55)

“Ulema, cühela ve ehli dubara; ehli namus, ehli işret ve erbab-ı livata rivayet ve

ilan, hikâyet ve beyan etmişlerdir ki kun-ı Kâinattan 7079 yıl, İsa Mesih'ten 1681 ve Hicretten dahi 1092 yıl sonra, **adına** Konstantiniye derler tarrakkası meşhur bir kent vardı.” (Anar 2015: 13)

2. **adına** sözünün “birini temsilen, birinin yerine, hesabına, namına” anlamlarının daha sonra ortaya çıkmış, ikincil anlamlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamlarıyla kullanımının genellikle ekli ve eksiz ilgi hâlindeki sözlerle birlikte olduğunu görüyoruz. Bu kullanımlarda **adına** sözü artık gerçek anlamıyla değil, yan anlamda kullanılmaktadır:

“Sanki babası kendinin değil, oğlunun kirliliğini yaşıyor. Onun **adına** yaşadıklarıyla, onun önünü tıkıyor.” (Mungan 2013: 336)

“Ortalıkta bir kızılca kıyamet, gözler dönmüş, her şey çığırından çıkmış, memlekette disiplin **adına** bir şey kalmamıştı.” (Kemal 2007: 303)

“Babasıysa, gerek kendi **adına**, gerek ailesi **adına**, gerek ataları **adına**, gerekse bütün Amerika **adına** konuşurdu.” (Mungan 2013: 21)

“Bu ağabey, senin için, **bizim adımıza** ve **kendi adına** iyi şeyler düşündür.” (Atay 2012: 56)

İlk örnekte **adına** sözü öncesindeki söze ekli, diğer örneklerde ise eksiz ilgi hâli çekiminde bağlanmış ve “namına, yerine” anlamlarında kullanılmıştır. Sözün temel anlamı kaybolmuştur; yalnızca temsil anlamıyla kullanılmaktadır. Bu kullanımlarda üçüncü şahıstan farklı iyelik çekimlerine de girebildiği için (**bizim adımıza, kendi adına**) hâlen çekimli bir anlam ögesidir.

3. **adına** sözcüğü, anlamını yitirip işlev kazanarak görev ögesi hâline gelmeye ve “için” edatının “sebeup ve amaç” işlevine benzer bir çekim ögesi olarak kullanılmaya başlanmıştır:

“Fusun’un bu hayattan ve insanlardan uzak kalmasına hem seviniyor hem de buradaki gürültüyü, eğlenceyi yaşayamadığı için onun **adına** üzülyordum.” (Pamuk 2016: 366)

“Bütün bunları yaparken, bana öğretilen, içinde büyüdüğüm, içinde varlık olarak gerçekleştığım, temsilciliği günün birinde elime teslim edilen bir inancı düşünüyör, o inanç **adına** yapıyordum yaptığımı.” (Karasu 2014: 36)

“Halasının temizlik **adına** yaptığı gaddarlıklar bununla da kalmazdı.” (Mungan 2013: 311)

“Bugün Ortadoğu’da Asur, Babil, Mısır, Hitit uygarlıklarının kalıntıları üzerinde yaşayanlar, yeni din ve bayrakları **adına** savaşıyor.” (Vassaf 2016: 111)

“Kırk yıllık geçmiş **adına** onu orada, o benzinlikte tuttuklarından, bu yüzden kovmadıklarından emindi Alice.” (Mungan 2013: 22)

“Bu arada üst düzey devlet görevlileri, bu saçmasapan numarayı biraz daha uzatırlarsa, ülkenin ve dünyanın esenliği **adına**, bu tür sorumsuz reklam oyunlarına kalkışarak kamuoyunda panik yarattıkları gerekçesiyle haklarında dava açacaklarını duyurdular.” (Mungan 2013: 33)

4. Son zamanlarda, özellikle günlük konuşma dilinde yazılmış eserler ile yazılı ve görsel basında *adına* sözünün isim-fiil ekleri *-ma/-me*, *-mak/-mek*’ten ve *-ma+sı/-me+si* ekinden sonra kullanılan şekline sıkça rastlıyoruz. *-ma/-me adına*, *-mak/-mek adına* ve *-ma+sı/-me+si adına* kullanımlarında *adına* sözü anlam boşalmasına uğramış, kalıplaşmış ve artık sözlüğün değil, dil bilgisinin malzemesi hâline gelmiştir. Yani tam bir edat vazifesi üstlenmiştir:

“Utanmadan, özgürleşme *adına*, “Koyun gibi olma!” sloganları atarlar.” (Günday 2016a: 187)

“Mesela yurtdışına yıllardır belli oranda öğrenci gönderiliyor ama ortada ilerleme *adına* bir şey yok, denebilir mi?” (Sinanoğlu 2015: 100)

“Bak a mimarbaşı, demiş Münzir, benim için öyle bir yerde öyle bir saray yap ki dünyadan kâm *alma adına* hiçbir şey eksik olmasın!” (Pala 2016: 52)

“Her kafadan bir sesin çıktığı dönemlerde, gidişata nizam verme *adına* ortalıklerde isleri karman çorman eden birileri var ise, bilin ki Molla Kasım iş başındadır.” (Pala 2016: 159)

“Elimi uzatsam yakalayabileceğim, o eşi benzeri olmayan, tanrılara özgü mutluluğu, soyumun yıllardır sürdürdüğü bu meslek adına, Kral Pisiris’in onurunu koruma *adına*, ülkem ve tanrılar adına reddettim.” (Ümit 2016: 289)

“O an bir ortak nokta yaratmak *adına*, ezberimde İbranice bir dua olmadığı için nefret ettim kendimden.” (Günday 2016a: 298)

“Kazancı ailesinde sürgünüm ben, aile arşivlerindeki her türlü tehlikeli bilgiden ve sırdan uzak tutuluyorum. Beni korumak *adına* kendilerinden ayırdılar.” (Şafak 2006: 183)

“Gelenekçi kadınların temizlikleri, evin düzenini korumak *adına* yapılan bir faaliyet değil, düzenin ta kendisidir.” (Şafak 2009: 213)

“Sadece, dört aylık bir bilimsel çalışmaya katılmak *adına* değil, kişiliğimi kurtarmak *adına*!” (Kulin 2011: 240)

“Ve bunlar devrimci seyirciyi en çok aktifleştirme *adına*, onu heyecana getiren fikir ve sorunların derince açıklanması *adına* yapılıyordu.” (Hikmet 1991: 248)

“Bütün bunların yanında, kundaktaki bebeğin kız olması, bütün ilçe halkının da hemfikir olduğu gibi, kan davası çıkmaması *adına* büyük bir şanstı.” (Günday 2016b: 18)

“Bu gücün pekişebilmesi *adına* şeriat karşısında örfi hukuku genişletmişti.” (İnalçık 2013: 312)

Sonuç

Üçüncü ve dördüncü kullanım şekillerinde adına sözünün artık anlamını tamamen yitirdiği, bünyesindeki eklerin işlevlerinin hissedilmediği ve sözün, bir görev ögesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu iki kullanım nedeniyle adına sözünün, edatlaşmakta olan bir söz ya da artık bir son çekim edatı olduğu söylenebilir.

Bu durumda *isim+adına* kullanımı, “sebeup, amaç” işlevinde edatlı bir isim çekimi yapmaktayken, *-ma/-me adına*, *-mak/-mek adına*, *-ma+sı/-me+si adına* kullanımları,

“üzere” ve “için” edatlarının işlevine yakın işlevde, bir tür yarı ya da birleşik zarf-fiil durumundadır. Zira çekimsiz fiil şekillerden sonra son çekim edatlarının kullanılmasıyla oluşan *-mak üzre*, *-mak için*, *-mış gibi*, *-mazdan evvel*, *-ıncaya kadar*, *-dığı gibi* vb. edatlı yapıların zarf-fiil kabul edildiğini biliyoruz (Öner 1999: 834). Bu kullanımlar “niteleyici yapılar kurmalarına rağmen, esasen bir fiilin zarfı olarak kullanılması mümkün olmayan isim-fiil ve sıfat-fiil eklerinin, isim çekimi yapan bağlı morfepler, yani isim çekimi ekleri ve edatlarıyla, yapısındaki bu bağlı morfeplerin kendi işlevlerini kaybedip birlikte kalıplaşarak tek bir bağlı morfeim gibi bir fiilin zarfı olarak kullanılmaya müsait hâle gelmesi” şeklinde tanımlanan zarf-fiilleşme sürecine de uymaktadır (Öztekten 2016: 269).

Bu kullanımlar için titizlikle izlenmesi gereken konular ise şunlardır:

1. Kullanım bakımından *için* edatına yakın olduğu açıkça görülen ve edatlaşma süreci devam eden *-ma/-me adına*, *-mak/-mek adına*, *-ma+sı/-me+si adına* kullanımları, bundan sonraki süreçte işlev açısından *için* edatından farklılaşacak mıdır?

Aralarında işlev bakımından bir farklılaşma olmazsa, ikisinden birinin kullanımdan düşmesi muhtemeldir. Böyle bir durumda kullanım sıklığı azalıp yok olacak olanın, yeni ve sınırlı kullanım alanına sahip *adına* sözünün olacağını tahmin etmek güç değildir.

2. Henüz edebî dile çok fazla girmemiş olsa da gündelik dilde yeni başlayan ve giderek yaygınlaşan *-ma/-me adına*, *-mak/-mek adına*, *-ma+sı/-me+si adına* kullanımlarının, içinde bulunduğumuz dönemde gelişmesi devam edecek mi?

Bu gelişme devam edebilir. Burada iki ihtimal vardır: Dil kullanıcılarının bu yeni kullanımlara karşı oluşan tepkisiyle edatlaşma süreci durup edatlık işlevi tamamen terk edilerek sözün birinci ve ikinci kullanımlarına dönülebilir ya da sözün anlam ögesi kullanımları giderek terk edilip yalnızca görev ögesi kullanımları, yani edatlaşmış hâli yaygınlaşabilir.

Kaynakça

- ADALI, Oya (1979). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- AHMET CEVDET PAŞA; Fuat Paşa (2000). *Kava'id-i Osmaniyye*, (Haz. Doç. Dr. N. Özkan), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÂLİ, Sabahattin (2000). *İçimizdeki Şeytan*, İstanbul: YKY.
- ANAR, İhsan Oktay (2015). *Puslu Kıtalar Atlası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ATAY, Oğuz (2004). *Tehlikeli Oyunlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ATAY, Oğuz (2012). *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ATILGAN, Yusuf (2016). *Aylak Adam*, İstanbul: YKY.
- AYVERDİ, İlhan (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Lugati, 1 A-G, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BERKİL, Özgür Semih (2003). *Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı İncelemesi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- DEMİRAY, Kemal (1968). “Edatlar Üzerine”, *Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt XVIII, Sayı:199, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- DEMİRAY, Kemal; ALAYLIOĞLU, Ruşen (1964). *Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- DEMİRAY, Kemal (1988). *Temel Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- DENY, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi*, (Çev. Ahmet BENZER), İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; KILIÇKINI, Neval (1975), *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi.
- DOĞAN, Mehmet D., (2008). *Büyük Türkçe Sözlük*, 4. Basım, İstanbul: Pınar Yayınları.
- ERDAL, Marcel (2000). “Clitics in Turkish”, *Studies on Turkish and Turkic Languages*, Proceedings of the Ninth International Conference on Turkish Linguistics, Lincoln College, Oxford, August 12-14 1998, (Edited by Aslı Göksel and Celia Kershlake), Wiesbaden, Harrasowitz Verlag.
- EFENDİOĞLU, Süleyman (2007). “Edatların Sınıflandırılması”, *Erciyes Dergisi*, Yıl: 30, Sayı: 353, Kayseri, s.27-29.
- EKER, Süer (2010). *Çağdaş Türk Dili*, 6. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2003). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat (1967). “Edat Tümleçleri”, *Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt XVI, Sayı:192, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- GENCAN, Tahir Nejat (1971). *Dilbilgisi*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖKÇE, Faruk (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri, Oğuz Türkçesine Dayalı Tarihsel-Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- GRÖNBECH, Kaare (2011). *Türkçenin Yapısı*, (Çev. Mehmet AKALIN), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük*, (Erişim: 05.05.2016 19.34)
- GÜNDAY, Hakan (2016a). *Kınyas ve Kayra*, İstanbul: Doğan Kitap.
- GÜNDAY, Hakan (2016b). *Az*, İstanbul: Doğan Kitap.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB Yayınları.
- HİKMET, Nazım (1991). *Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil, - Yazılar 1*, İstanbul: Adam Yayınları
- İNALCIK, Halil (2013). *Osmanlı ve Modern Türkiye*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (2011). “Sonra, Önce Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu”, *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 271-282.
- KARASU, Bilge (2014). *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*, İstanbul: Metis Yayınları.
- KEMAL, Orhan (2007). *Murtaza*, İstanbul: Everest Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2007). “Türkiye Türkçesi Üzerindeki Gramer Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Günümüzdeki Durumu”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 287-305.
- KORKMAZ, Zeynep (2007). “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 173-187.
- KORKMAZ, Zeynep (2011). *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KULİN, Ayşe (2011). *Türkan - Tek ve Tek Başına*, İstanbul: Everest Yayınları.
- MUNGAN, Murathan (2013). *Üç Aynalı Kırk Oda*, İstanbul: Metis Yayınları.

- ORUÇ, Birsnel (1994). *Oğuz Grubunda Edatlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÖNER, Mustafa (1999). “-matı / -meti Gerundiyumu Hakkında”, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 833-840.
- ÖNER, Mustafa (2011). “Türkçede -IIG > -II Ekli Niteleme Sözlüğünün Edatlaşması”, *Türkçe Yazıları*, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 49-59.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük (1995). 1-4, Ankara: MEB Yayınları.
- ÖZTEKTEN, Özkan (2016). “Türkiye Türkçesinde Bir Zarf-Fiilleşme Örneği: -AcAk+İyelik Eki+Yönelme Hâl Eki”, XI. Uluslararası Büyük Türk Dil Kurultayı Bildirileri Kitabı, Ankara: Bilkent Üniversitesi Yayınları, 268-272.
- PALA, İskender (2016). *İki Dirhem Bir Çekirdek*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- PAMUK, Orhan (2016). *Masumiyet Müzesi*, İstanbul: YKY.
- PUL, Mehmet (2002). *Türkiye Türkçesinde Edat*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1971). *Öz Türkçe Sözlük*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1974). *Öz Türkçe Sözlük*, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1994). *Öz Türkçe Sözlük*, Genişletilmiş 11. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995). *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, İstanbul: YKY.
- RADO, Şevket (tarihsiz), *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Resimli Türkçe Sözlük* (1977). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SARAÇ, Deniz (1995). *Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SİNANOĞLU, Oktay (2015). *Hedef Türkiye*, İstanbul: Bilim+Gönül Yayınevi.
- ŞAFAK, Elif (2006). *Baba ve Piç*, İstanbul: Metis Yayınları.
- ŞAFAK, Elif (2009). *Bit Palas*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- TİKEN, Kamil (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler I-II* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1944). 1. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1959). 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1966). 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1969). 5. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1974). 6. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1981). Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1983). 7. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1998). 9. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1988). Yeni Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005). 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 413
- Türkçe Sözlük* (2009). 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 413
- Türkçe Sözlük* (2011). 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 413
- ÜMİT, Ahmet (2016). *Patasana*, İstanbul: Everest Yayınları.
- VASSAF, Gündüz (2016). *Ne Yapabilirim? Geleceğe Kartpostallar*, İstanbul: İletişim Yayınları.